

Populatie dynamiek van de Grauwe Klauwier in Europa

Kris Vandekerkhove

Inleiding

In 1985 werd de Grauwe Klauwier door de Deutsche Bund für Vogelschutz uitgeroepen tot 'Vogel van het Jaar'. De bijzondere aandacht die deze vogel geniet, is niet onverdiend, gezien de onrustwekkende afname in zowat alle Westeuropese landen. In dit artikel wordt getracht een duidelijk overzicht te geven van de bestandssituatie van deze vogel in Europa. In de discussie wordt daarna dieper ingegaan op verschillende hypothesen ter verklaring van de aantallenverlopen.

1. Populatie dynamiek in Europa

In dit overzicht werd er naar gestreefd om zo recent mogelijke gegevens te verwerven, hetgeen geen sinecure is, vooral bij Noord- en Zuid Europese landen. Het is dus best mogelijk dat voor bepaalde gebieden meer recente informatie bestaat.

Gegevens uit **Centraal-Europa** waren slechts fragmentarisch beschikbaar: de vogel wordt beschouwd als een regelmatige broedvogel in de passende biotopen. In Polen komen zeer opvallende schommelingen van de populatie voor. In Tsjechië, Slowakije en Hongarije wordt een afname waargenomen sinds de jaren zestig (Lefranc 1993).

In **Zweden** vertoont de populatie zeer sterke schommelingen naar gelang het weer in het voorjaar: bij mooi weer trekken meer vogels door tot in Zuid-Zweden, zodat het bestand soms tot drie keer zo hoog ligt als gewoonlijk (Durango & Svardson 1950). Toch werd een bestendige afname geconstateerd door Durango (1950). Wel dient te worden vermeld dat op het eiland Öland zich vrij recent een vijftal paren heeft gevestigd in een 8,5 ha groot heidegebied met verspreide rozen- en jeneverbessstruiken, *Juniperus communis* (Kooiker 1981).

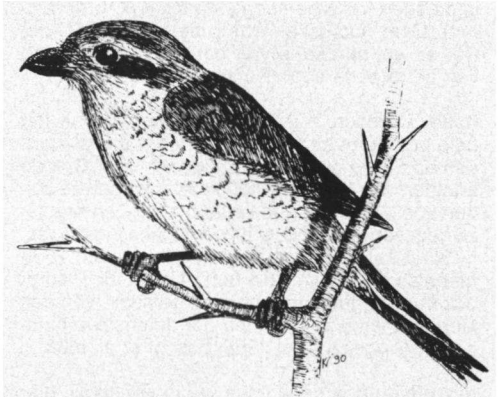
In **Noorwegen** komt de soort alleen voor in het zuidoosten van het land waar ze vrij algemeen is (Haftorn 1971). Over precieze aantallen is ons niets bekend. Wel bestaat er een neiging van de soort om nieuwe gebieden in te nemen in het zuidwesten van het land (Holgerson in Peakall 1962).

De populatie van **Finland** wordt door Merikallio (1954) geschat op 12.000 broedparen, met een duidelijke stijgende dichtheidsgradiënt naar het zuiden toe, dit in tegenstelling met de Klapekster die vrij homogeen verdeeld over het land voorkomt (Hyytiä 1983). Volgens Järvinen & Väisänen (1978) is de populatie van Grauwe Klauwieren in Finse bossen sinds 1927 zelfs vervijfvoudigd. Het betreft hier waarschijnlijk koppels op kaalslagen en jonge naalduhoutaanplant. Tussen de periodes 1973-1977 en 1986-1989 daalde de populatie echter opnieuw met meer dan 50% (Väisänen in litteris). In 1989 werden de aantallen geschat tussen 50.000 en 100.000 exemplaren (Lefranc 1993).

Denemarken. Bij het begin van deze eeuw was de soort hier zeer sterk vertegenwoordigd. In

1967 vermeldde Loppentin (in Lefranc 1993) dat de populatie reeds gedurende veertig jaar aan het dalen was. In de periode 1971-1974 werd de populatie geschat op 1500-3000 broedparen, voornamelijk in Sjælland en het oosten van Jutland (Dybbro 1976 in Lefranc 1993).

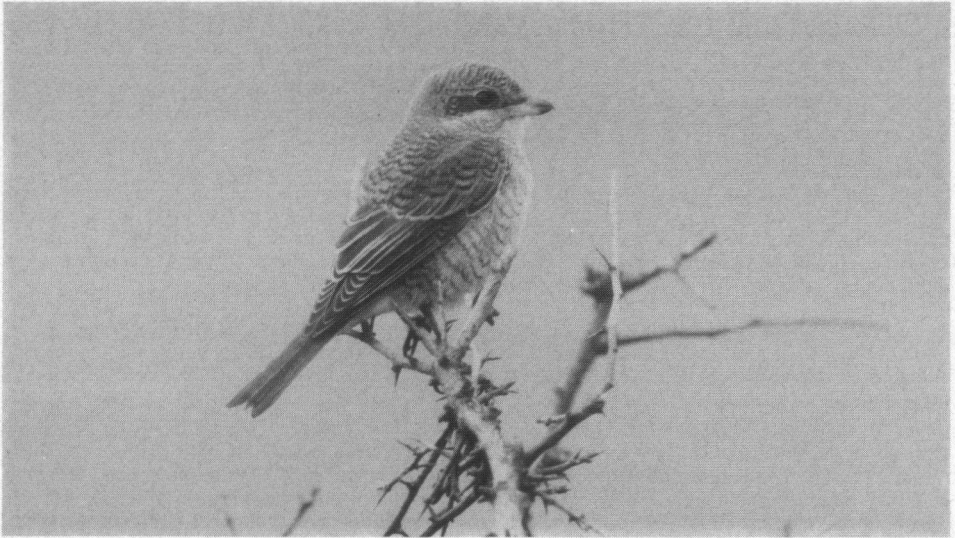
Groot-Brittannië. De achteruitgang van de Grauwe Klauwier is bijzonder uitgesproken in het Verenigd Koninkrijk, waar de soort nagenoeg is uitgestorven. Reeds in 1960 werd door Peakall (1962) een markante achteruitgang genoteerd, beginnende met de eeuwwisseling.

De bijzondere aandacht die de Grauwe Klauwier geniet, is niet onverdiend.
Tekening: Kris Vandekerkhove.

In 1952 bedroeg de populatie nog meer dan 300 broedparen; in 1960 waren er nog 253 paren en in 1971 nog maar 81 paren (Bibby 1973). In 1988 waren er nog slechts vijf zekere broedgevallen (Spencer et al 1989). De soort is dus geëvolueerd van een wijdverspreide broedvogel in 1930 tot een occasionele broedvogel nu (Evans in voorbereiding).

Spanje. Saez-Royuela (1954) schrijft dat de soort zeer algemeen is over vrijwel geheel het noorden van Spanje (Galicia, Cantabria, Baskenland, tot aan het noorden van Burgos en Aragón) maar

Voor gebieden met dalende populaties worden verschillende redenen ter verklaring aangegeven. Foto: René van Rossum.

voegt geen cijfers toe. Er zijn dan ook weinig of geen gegevens bekend over eventuele populatiedynamiek.

In Portugal komt de Grauwe Klauwier voor in de hoogvlakten en gebergten in het uiterste noordwesten van het land. In zijn verspreidingsgebied is de soort vrij algemeen (100 tot 1000 broedparen). Over fluctuaties wordt niets vermeld, hoewel er wel sprake is van een lichte inkrimping van het broedareaal (Rufino et al 1989).

Italië. De soort komt vrij algemeen voor in het hele land, met uitzondering van het uiterste zuiden en Sicilië waar ze vrij zeldzaam zijn. Ook op hoogten van meer dan 1000 meter komen ze zelden voor. Voor het gehele land zijn geen precieze gegevens bekend, wel voor enkele provincies: in Val d'Aosta, Piemonte en Forlì broeden ze in meer dan 80% van de uurhokken. Toch wordt ook in deze gebieden melding gemaakt van een sterke afname in percelen met intensieve landbouw (Mingozzi et al 1988, Foschi et al 1988).

In Duitsland is de situatie vrij ingewikkeld: hier zijn de fluctuaties streekgebonden. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de populaties en de populatiedynamiek in de verschillende streken. Door intensieve inventarisaties in het hele land is de kennis van de populaties veel gedetailleerder dan in de rest van Europa. Het totale aantal van meer dan 35.000 paren is duidelijk hoger dan algemeen werd aangenomen. Over het algemeen kunnen wij stellen dat de Grauwe Klauwier zeer sterk in aantal is afge-

nomen in gebieden met intensieve landbouw en daar nu nog nauwelijks voorkomt. In de middelgebergtegebieden met uitgebreide haagcomplexen, braakland en extensieve veehouderij is het klauwierenbestand sinds 1975 meestal stabiel gebleven of vertoont zelfs een stijgende tendens.

In Zwitserland komt de Grauwe Klauwier nog in 89% van de uurhokken voor. In werkelijkheid echter kent de soort sinds 1960 een sterke regressie in de laaggelegen gebieden. Het is slechts boven de 600 meter dat de soort nog algemeen is in gunstige biotopen. (Sormat in Schifferli et al 1980). In het kanton Genève bijvoorbeeld, waar de soort vroeger algemeen was, is de Grauwe Klauwier praktisch verdwenen (zeven tot acht paren in 1977-1978). Ook in het bekken van de Aare, nabij Solothurn werd een drastische afname vastgesteld. In het 30 km² grote onderzoeksgebied (340 meter boven de zeespiegel) bedroeg de populatie rond de eeuwwisseling nog zo'n veertig broedparen. Op het eind van de jaren zestig was het aantal al geslonken tot vijf en vanaf 1980 werd geen broedgeval meer vastgesteld (Christen 1985). Aanwijzingen voor een lichte bestandstoename in de hogergelegen gebieden komen uit het kanton Zürich: in 1976 bedroeg de populatie er 175 paren; in 1977 waren het er minstens 220 paren (Muller et al 1977).

In Frankrijk vertoont de populatie een duidelijke negatieve dichtheidsgradiënt naar het noordwesten toe. Ten noordwesten van de lijn Vannes-Mezières komt de vogel slechts sporadisch voor (Yeatman et al 1976). Het zwaartepunt van de populatie ligt in de streek van Elzas-Lotharingen en de Alpen. De populatie vertoont sterke plaatsgebonden schommelingen maar de algemene trend is negatief. Reeds vanaf 1918 noteerde Lomont in Lotharingen een afname. Guerin (1939) merkte vooral in de Vendée een vermindering

ook één van de hypothesen ter verklaring van de sterke populatiestijging in het Bargerveen (Esse-link et al 1993).

2.2 Schommelingen

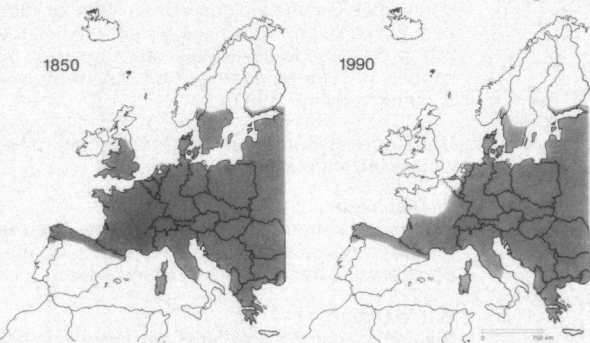
Sterke populatieschommelingen op korte termijn hangen meestal samen met klimatologische omstandigheden. Een warm voorjaar met warme zuidewinden heeft een sterke positieve invloed op de populatie in het noorden van het verspreidingsgebied. Het bestand kan aldus twee tot drie keer zo hoog liggen als normaal. (Durango & Svardson 1950, Peakall 1962).

Een zomer met veel regen heeft een catastrofale invloed op de reproductie: eieren gaan kapot, jongen sterven aan onderkoeling en het prooi-aanbod ligt laag wegens een tekort aan grote insecten. Bij langdurig slechte weersomstandigheden kan een groot deel van de nakomelingen verloren gaan.

In droge warme zomers kunnen de populaties zich echter vlog herstellen zodat op langere termijn de aantallen vrij stabiel zijn.

2.3 Afname

Voor gebieden met dalende populaties worden verschillende redenen ter verklaring aangegeven.

2.3.1 Klimatologische veranderingen op lange termijn

Sinds 1930-1940 zijn de lentes in West-Europa frisser en natter geworden, hetgeen geen goede invloed heeft op de reproductie van de Grauwe Klauwier (Sharrock 1976). Dit verschijnsel wordt ook wel aangeduid met de term 'maritimisatie' van het klimaat (Durango 1950).

Deze factor kan volgens Poltz (1975) echter niet doorslaggevend zijn aangezien twee populaties op slechts enkele tientallen kilometers van elkaar verwijderd, en in volledig identieke klimaatsomstandigheden een volledig verschillend aantallenverloop vertoonden: terwijl het ene bestand ongewijzigd bleef nam het andere heel sterk af.

Deze inkrimping wordt geïllustreerd door figuur 2.

2.3.2 Inkrimping naar het oosten van het verspreidingsgebied

waardoor er een ontvolking van de westrand ontstaat is een reden die vaak wordt aangegeven in de Engelse en Nederlandse literatuur (Sharrock

1976, Teixeira 1977). Deze inkrimping wordt geïllustreerd in figuur 2.

Een reductie van de Europese populatie leidt er mogelijkwijze toe dat potentiële Britse en Noordwesteuropese broedvogels de ontstane hiaten opvullen (Coulson 1974). Volledige zekerheid bestaat hierover niet.

2.3.3 Aftakeling van het agrarisch cultuurlandschap

Schaalvergroting en intensifiëring in de landbouw leiden tot het verwijderen van hagen en houtkanten, aanwenden van chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest en het opzetten van nieuwe teelten en monoculturen. Het verwijderen van hagen leidt logischerwijze tot een inkrimping van de broedmogelijkheden van de Grauwe Klauwier. Bovendien zal dit ook een sterke afname van prooi en uitkijkposten teweegbrengen, zodat het getroffen perceel niet alleen als broedplaats, maar ook als jachtareaal verloren gaat. Deze factor gecombineerd met het gebruik van insecticiden heeft volgens verschillende auteurs de populatie doen afnemen. (Mingozzi et al 1988, Foschi et al 1988, Christen 1985, Poltz 1975).

Dit gaat echter niet op voor alle gebieden waar

Figuur 2.
Het voorkomen van de Grauwe Klauwier in 1850 vergeleken met de stand in 1990.

de soort achteruitgaat: in bepaalde streken, waar het landschap geen significante wijzigingen onderging, werd toch een duidelijke afname geconstateerd (Lefranc 1973, Teixeira 1977, Peakall 1962). Ook de invloed van insecticiden dient te worden gerelativeerd.

De directe invloed op de vogels zelf kan niet worden aangetoond: legselgroottes zijn niet opvallend gewijzigd en ook de eischaaldikte is gelijk gebleven (Poltz 1962).

Ook de invloed van insecticiden op het voedselaanbod van de Grauwe Klauwier is onzeker: zijn prooiën komen van nature voor in weiden en hagen, die normaal niet met pesticiden worden behandeld (Ellenberg 1986).

Hetgeen wel een invloed kan hebben, is de bemesting van weilanden. Door directe nutriëntinput en passieve input (via pollutie) werden de weiden geëutrofeerd. Dit leidt tot een vroegere, dichte en hoge groei van de vegetatie en dit kan aldus volgens Ellenberg (1986) de prooibereikbaarheid voor de Grauwe Klauwier sterk beïnvloeden.

2.3.4 Fysische bedreiging van de vogels in het broedareaal

Natuurlijke predatie, voornamelijk door Sperwers (Üttendorfer 1952) en het autoverkeer zijn de belangrijkste doodsoorzaken bij volwassen Grauwe Klauwieren in het broedgebied. Deze laatste factor wordt in de hand gewerkt door het feit dat de Grauwe Klauwier zijn broedplaats vaak kiest langs wegen gezien dit een gunstige invloed heeft op het prooi-aanbod. (Lefranc 1973, Moï 1973, Van Nieuwenhuysse in voorbereiding).

De invloed van parasieten (endoparasieten zoals *Contortospiculum nodulosum*) wordt door Peakall (1962) en Munster (1958) aangehaald, maar concrete gegevens over hun weerslag op het individu en de populatie ontbreken.

Volgens Jakob & Stauber (1987c) sterft slechts 5% van de populatie aan volwassen vogels in het broedgebied, waaruit wij kunnen besluiten dat dit geen doorslaggevende invloed kan hebben op de populatie.

Nestroof door eierverzamelaars leidde in Groot-Brittannië tot eliminatie van de soort in kleinere arealen. In streken met intense eierroof ontstond een dubbel zo snelle teruggang van de populatie als elders (Bibby 1973). Toch kan deze factor volgens Sharrock (1976) niet bepalend zijn geweest voor de achteruitgang op lange termijn.

2.3.5 Bedreigingen tijdens de trek en in de overwinteringsgebieden

Jacht en vangst in de landen rond de Middellandse Zee kunnen geen sleutelfactoren zijn, aangezien de afnemende tendens zich reeds in het begin van deze eeuw inzette (Teixeira 1977). De bos- en savannegebieden in het overwinteringsgebied hebben de laatste decennia diepgaande veranderingen doorgemaakt zoals ontbossing, overbeweiding, drainage, irrigatie, sprinkhanen- en malariamuggenbestrijding.

Of deze factoren, gecombineerd met de ongebreidelde inzet van persistente gechloroerde koolwaterstoffen in deze gebieden, tegenwoordig tot sterkere verliezen onder deze trekvogels leiden, valt uit methodische gegevens echter nauwelijks op te maken (Ellenberg 1986).

2.4 Conclusie

Wij kunnen stellen dat geen enkele van de aangehaalde factoren doorslaggevend zijn voor de algemene achteruitgang van de Grauwe Klauwier in Europa.

De dalende tendens wordt veroorzaakt door een combinatie van deze verschillende factoren, met hun specifiek belang naargelang de lokatie.

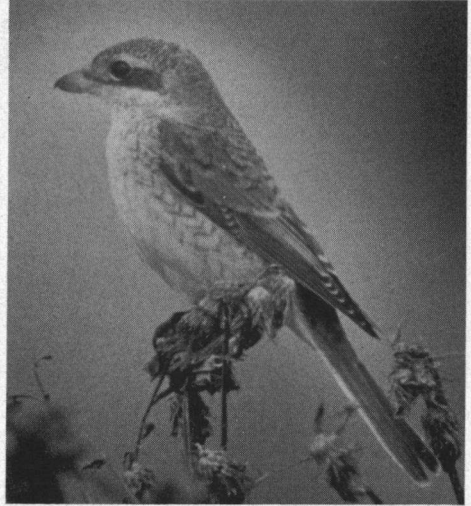
Intensieve inventarisaties in Duitsland toonden aan dat de situatie van de soort zelfs op regionaal niveau sterk verschillend is. Daar de populatieschommelingen dermate lokaal zijn, vertonen de noodzakelijke beschermingsmaatregelen dan ook verschillen naar gelang de ligging.

Door een globale afname van de beschikbare ruimte voor de soort door onder andere biotoopdestructie zien wij een concentratieverhoging van de Grauwe Klauwier in gunstige gebieden. Dit maakt dat de soort plaatselijk wel sterk toe-

neemt maar globaal gezien afneemt. De grote concentratie in beperkte regio's maakt de soort daarenboven kwetsbaarder zodat de bescherming van deze populaties van het grootste belang is.

3. Samenvatting

In dit artikel werd getracht een algemeen overzicht te geven van de status en de populatiedynamiek van de Grauwe Klauwier in de landen van Europa. Hieruit blijkt dat de soort overal in aantal terugloopt, met uitzondering van enkele geïsoleerde arealen en grotere delen van Scandinavië.

De gebieden waar de bestaande populaties een stijgende lijn vertonen, zullen met de grootste zorg moeten worden beschermd.

Foto: Hans Gebuis.

In de discussie werd naar een verklaring gezocht voor de aantalsverloep. Populatiestijgingen gaan meestal gepaard met verbetering van bestaande of de aanleg van nieuwe biotopen en sterke schommelingen op korte termijn zijn grotendeels te wijten aan de klimatologische omstandigheden tijdens het broedseizoen.

Voor de terugloop worden vele uiteenlopende oorzaken aangegeven. Geen enkele hiervan is significant voor het gehele gebied, waardoor wij vermoeden dat een combinatie van deze factoren verantwoordelijk is voor de terugloop, met verschillend belang naargelang de lokatie.

Stijgingen van bestaande populaties in gunstige gebieden, zijn volgens ons te wijten aan een concentratieverhoging ten gevolge van biotoopdestructie in andere gebieden.

Een bescherming en uitbreiding van deze populatiekernen zijn noodzakelijk voor het behoud van de soort op langere termijn.

4. Dankzegging

Met dank aan Koen Verhaeghe en Aurel Vandewalle voor hun hulp bij het verzamelen en werken van de gegevens.

■ Kris Vandekerckhove, Bedevaartstraat 114, B-8700 Tielt, België.